

Spis treści

I Przeszłość w naszym życiu 6	Ważne. Zapamiętaj! 62
Temat 1. Co to jest historia?..... 8	Historia aktywnie. Władcy Litwy Giedyminowicze .. 64
Temat 2. Źródła historyczne – świadkowie przeszłości..... 10	Historia aktywnie. Jak sprawić, by pomnik historyczny przemówił?..... 66
Temat 3. Badanie przeszłości – zajęcie dla detektywa..... 12	Historia aktywnie. Koronacja władców..... 68
Temat 4. Przestrzeń i czas w historii..... 14	Wiem, wiem, potrafię 70
+ Temat 5. Archeologia – co to jest?..... 16	IV Wspólne państwo polsko-litewskie 72
Ważne. Zapamiętaj! 18	Temat 1. Jedno ciało i jedna głowa..... 74
Historia aktywnie. Drzewo genealogiczne mojej rodziny..... 20	Temat 2. Ojcowie ojczyzny – magnaci Radziwiłłowie.. 76
Historia aktywnie. Moje osiedle w przeszłości i obecnie..... 22	Temat 3. Zmierzch państwa..... 78
Historia aktywnie. Wycieczka do muzeum..... 24	Temat 4. Za wolność naszą i waszą!..... 80
Wiem, wiem, potrafię 26	+ Temat 5. Pałac Władców – pomnik historii Litwy .. 82
II Kiedy jeszcze nie istniało pismo 28	Ważne. Zapamiętaj! 84
Temat 1. Pierwsi mieszkańcy naszego kraju..... 30	Historia aktywnie. Jak stworzyć herb?..... 86
Temat 2. Kraina grodzisk..... 32	Historia aktywnie. Nie pogubmy się w mapach historycznych..... 88
Temat 3. Plemiona bałtyjskie..... 34	Historia aktywnie. Sporządzamy pieczęć..... 90
Temat 4. Imię Litwy liczy sobie ponad tysiąc lat..... 36	Wiem, wiem, potrafię 92
+ Temat 5. Wierzenia starożytnych Bałtów..... 38	Wstęga czasowa 94
+ Temat 6. Kurowie i wikingowie..... 40	Indeks osób i pojęć 95
Ważne. Zapamiętaj! 42	Źródła ilustracji..... 96
Historia aktywnie. Tworzymy wstęgę czasową..... 44	Źródła pisane..... 96
Historia aktywnie. Wycieczka na grodzisko i jego badanie..... 46	
Wiem, wiem, potrafię 48	
III Królestwo Litwy i Wielkie Księstwo Litewskie 50	
Temat 1. Król Litwy Mendog i królowa Marta..... 52	
Temat 2. Pomnik na Placu Katedralnym..... 54	
Temat 3. Jagiełło – chrzciciel Litwy..... 56	
Temat 4. Czasy Witolda Wielkiego..... 58	
+ Temat 5. Od bitwy pod Szawlami do bitwy pod Grunwaldem..... 60	

Królestwo Litwy i Wielkie Księstwo Litewskie

Przyjrzyj się tym groźnie wyglądającym rycerzom Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ich ubranie, zbroje i broń odtworzyli członkowie klubu „LDK Varčiai” według oryginałów w źródłach historycznych. Podobnie mogli wyglądać uczestniczący ponad 600 lat temu w krwawej bitwie z Krzyżakami pod Grunwaldem rycerze władcy Litwy Witolda Wielkiego.

W tym rozdziale dowiesz się:

Jak zbudowano państwo litewskie?

Która dynastia władców najdłużej panowała na Litwie?

Kiedy Litwa stała się państwem chrześcijańskim?

Dlaczego władcę Litwy Witolda nazywamy Wielkim?

+ Dlaczego bitwa pod Grunwaldem była dla nas ważna?

A także:

Sporządzisz plakat dynastii Giedyminowiczów.

Stworzysz dzieło artystyczne o tematyce historycznej.

+ Odegrasz koronację władcy.

1 Rycerze Wielkiego Księstwa Litewskiego z czasów bitwy pod Grunwaldem. Klub Rekonstrukcji Historycznej „LDK Varčiai”.

XIII wiek

6 lipca 1253 r.
koronacja Mendoga
na króla Litwy

1323 r.
w listach Giedymina
po raz pierwszy
wspomniane zostało
Wilno

XIV wiek

1387 r.
chrzest
Litwy

15 lipca 1410 r.
bitwa pod Grunwaldem,
ostateczne zwycięstwo
nad Krzyżakami

XV wiek

2 Pomnik króla Litwy Mendoga i królowej Marty, postawiony w Agłonie na Łotwie. Rzeźbiarz Vidmantas Gylikis.

3 Pamiętający czasy rozkwitu WKŁ odbudowany zamek w Trokach.

Król Litwy Mendog i królowa Marta

6 lipca uroczyste śpiewamy hymn naszego kraju. Święto Dzień Państwa poświęcone jest rocznicy koronacji twórcy państwa Mendoga i jego małżonki Marty na króla i królową Litwy.

1 Królestwo Litwy za czasów Mendoga.

Mendog jednoczy Litwę

Mendog, zwany przez współczesnych Mądrym, był twórcą państwa litewskiego. Rozproszonymi ziemiami plemienia Litwinów rządziło ze dwudziestu książąt. W tym czasie w sąsiedztwie osiedli bardzo groźni wrogowie. Na ziemię Bałtów przybyli zdobywcy – rycerze zakonnicy Kawalerowie Mieczowi i Krzyżacy (zob. s. 60-61). Zagrożenie z ich strony zmuszało książąt litewskich do jednoczenia się. Potrzebny był wódz, który mógłby pomóc w osiągnięciu wspólnego celu. Takowym okazał się Mendog. Niektórych książąt udało się skłonić do posłuszeństwa namowami i darami. Wobec opornych trzeba było zastosować zwykłą w tamtych czasach przemoc i podstęp. W walce o władzę Mendog pokonał przeciwników jednego po drugim. Około 1240 r. ziemie litewskie zostały zjednoczone w jedno **państwo**. Mendog został pierwszym jego **monarchą**.

Litwa staje się królestwem

Dla Mendoga, który stał się władcą Litwy, bardzo ważne było przyjęcie chrztu. W ten sposób dążył

2 Król Litwy Mendog. Obraz malarki Liny Kalinauskaitė.

on do umocnienia swojej władzy i dorównania innym władcom europejskim. Do osiągnięcia tego celu konieczne było uzyskanie poparcia od wielce wpływowego **papieża**. W 1251 r. Mendog wraz z rodziną i drużyną przyjął chrzest. Wtedy też papież postanowił koronować władcę Litwy na króla. Przypuszcza się, że **6 lipca 1253 r.** Mendog został koronowany na pierwszego i jedynego chrześcijańskiego króla Litwy. Wraz z nim koronowana została na królową Litwy jego żona **Marta**. Mendog i Marta darzyli się nawzajem miłością i szacunkiem. Królowa była gorliwą chrześcijanką. Doradzała ona królowi w ważnych sprawach, opiekowała się jego synami – królewiczami Ruklą i Rupejką. Po ukoronowaniu Mendoga i Marty Litwa stała się uznanym w Europie państwem.

około 1240 r.
powstaje państwo litewskie

1251 r.
chrzest Mendoga

XIII wiek

6 lipca 1253 r.
koronacja Mendoga na króla Litwy
Dzień Państwa (koronacji króla Litwy Mendoga)

Z „Kroniki Liwońskiej”, XIII w.

Kiedy tam dotarli, ochrztili i wyświęcili potężnego Króla Mendoga i jego małżonkę Martę. Mendog był rad koronie.⁷

3 Królowa Litwy Marta. Obraz malarki Liny Kalinauskaitė.

Dziedzictwo Mendoga

Mendog nie miał stałej stolicy. Uważa się, że władca ciągle podróżował po kraju. Król przyjmował od poddanych dary, rozstrzygał spory, sądził przestępców. Władza królewska nie podobała się niektórym książętom. Zazdrośni władzy, uknuli oni spisek i zabili Mendoga wraz z jego synami, następcami tronu. Litwa znów stała się krajem pogańskim i utraciła poparcie papieża i innych krajów europejskich. Między książętami litewskimi ponownie wybuchły waśnie o władzę. Pierwszy król Litwy zginął. Jednak główne dzieło Mendoga – państwo litewskie – przetrwało. Staraniem władców, dla których ważne było dziedzictwo Mendoga, Litwa stała się państwem jeszcze potężniejszym. Niewiele narodów na świecie może szczycić się posiadaniem w starożytności własnego państwa.

4 Odtworzony przez uczonych przy pomocy technologii komputerowych drewniany zamek, który w XIII-XIV w. stał na grodzisku Szejminiszkiele w dzisiejszym rejonie onikszyńskim.

ABC

Monarcha – najczęściej dziedziczący tron władca państwa, np. król i królowa.

Monarchia – państwo rządzone przez monarchę.

Państwo – duża grupa ludzi zamieszkujących określone terytorium i mających wspólnego władcę i prawo.

Papież – głowa Kościoła katolickiego.

Dlaczego świętujemy 6 Lipca?

W jakim miejscu i kiedy koronowani byli Mendog i Marta na króla i królową Litwy, dotychczas dokładnie nie wiadomo. Źródła zaznaczają tylko, że odbyło się to we dworze władcy. Najbardziej prawdopodobną datę ustalił historyk Edvardas Gudavičius. To 6 lipca. W tym dniu obchodzimy Dzień Państwa Litewskiego.

1. Skorzystaj z 1 i wskaż granice państwa litewskiego za Mendoga i dziś.
2. Wymień sposoby, jakimi Mendog budował państwo litewskie. Co mu groziło?
3. Wyjaśnij, dlaczego dla Mendoga ważna była koronacja na chrześcijańskiego króla Litwy.
4. Podzielcie się wrażeniami i doświadczeniem, jak obchodzicie w rodzinie Dzień Państwa.
5. W oparciu o porady ze s. 68-69 odegrajcie w klasie koronację Mendoga i Marty.

Od bitwy pod Szawłami do bitwy pod Grunwaldem

Na Litwie słowo „Žalgiris” (Grunwald) ma szczególne znaczenie. Znaną są nam pod tą nazwą kluby sportowe, ulice. Jakie historyczne zwycięstwo państwa litewskiego obchodzimy co roku 15 lipca w rocznicę bitwy pod Grunwaldem?

1 Wojny Litwy z Krzyżakami.

2 Bitwa pod Grunwaldem.

Walka o przetrwanie

W XIII w. Litwa stanęła wobec śmiertelnego zagrożenia. W sąsiedztwie, na terenie dzisiejszej Łotwy, osiedlili się rycerze zakonni zwani **Kawalerami Mieczowymi**. Na zachodzie na terytorium obecnej Polski wdarli się kolejni rycerze zakonni – **Krzyżacy**. Przybysze niebawem podbili leżące obok byłe ziemie Bałtów. Kurowie, Zemgalowie, Zelowie, Łatgalowie i Prusowie nie mieli swoich państw. Nie byli w stanie stawić skutecznego oporu najeźdźcom. Litwini, którzy zbudowali własne państwo, jako jedyni potrafili im się oprzeć. Pierwsze ważne zwycięstwo odnieśli w 1216 r. w bitwie pod Szawłami. Ciężkozbrojni Kawalerowie Mieczowi zostali wciągnięci na bagna i pobici. Resztki zakonu pochłonęli Krzyżacy. Mając poparcie władców europejskich i samego papieża, podeszli oni do Niemna. Państwo przystąpiło do krwawej i wyniszczającej walki o przetrwanie.

Śmiertelna bitwa

Dopiero po ochrzczeniu Litwy udało się pozbyć najeźdźców poparcia w Europie. Litwa zyskała silnego i niezawodnego sojusznika – Polskę. Wielki książę litewski Witold zbierał żołnierzy do decydującej bitwy z najdalszych zakątków kraju. Były to i dobrze uzbrojone pułki Litwinów i Żmudzinów, i przodkowie dzisiejszych Ukraińców i Białorusinów, i lekkozbrojna konnica tatarska. Połączone w jedną siłę, wojsko litewskie i polskie na czele z Witoldem i Jagiełłą było liczne i potężne. Krzyżacy jednak też słynęli z męstwa i kunsztu bojowego. Ich wódz **Ulrich von Jungingen** nie ustępował siłą i odwagą ani Witoldowi, ani Jagielle. **15 lipca 1410 r.** wrogie sobie wojska spotkały się na ziemi krzyżackiej, w pobliżu wsi Tannenberg i Grunwald. W letniej spiekocie słonecznej zaczęła się krwawa bitwa.

XIII wiek
początek XIII w.
ziemie Bałtów zajmują
Kawalerowie Mieczowi i Krzyżacy

1236 r.
bitwa pod Szawłami

XV wiek
15 lipca 1410 r.
bitwa pod Grunwaldem
Dzień Bitwy pod Grunwaldem

3 Chorągiew Wielkiego Księstwa Litewskiego.

4 Chorągiew wielkiego mistrza krzyżackiego.

5 Chorągiew Królestwa Polskiego.

ABc

Kawalerowie Mieczowi – najeżdżający Litwę rycerze zakonni, których znakiem były czerwony miecz i krzyż.

Krzyżacy – najeżdżający Litwę rycerze zakonni, których znakiem był czarny krzyż.

Rycerz – ciężkozbrojny wojownik pancerny.

6 Kusznik litewski, XV w.

Łupy wojenne

W bitwie wojowie Jagiełły i Witolda zdobyli wiele łupów: krzyżackiej broni, zbroi, wozów, koni, żywności i napojów, a nawet powrozów do krępowania jeńców (Krzyżacy spodziewali się łatwego zwycięstwa nad Litwinami i Polakami). Kuzyni podzielili się zdobytymi chorągiewami. Te, które przypadły Witoldowi, wywieszane były w katedrze.

1. Skorzystaj z 1 i wskaż, z jakich terytoriów Kawalerowie Mieczowi i Krzyżacy najeżdżali Litwę.
2. Przyjrzyj się 2, 6 i opisz broń i zbroję rycerzy z czasów bitwy pod Grunwaldem.
3. Wyjaśnij, dzięki czemu Litwa i Polska wygrały bitwę pod Grunwaldem.
4. Skorzystajcie z internetu i znajdźcie pomniki i miejsca walk Litwinów z Krzyżakami.
5. Podyskutujcie, dlaczego dla Litwy ważne są obchody rocznic zwycięstwa pod Grunwaldem.

Ważne. Zapamiętaj!

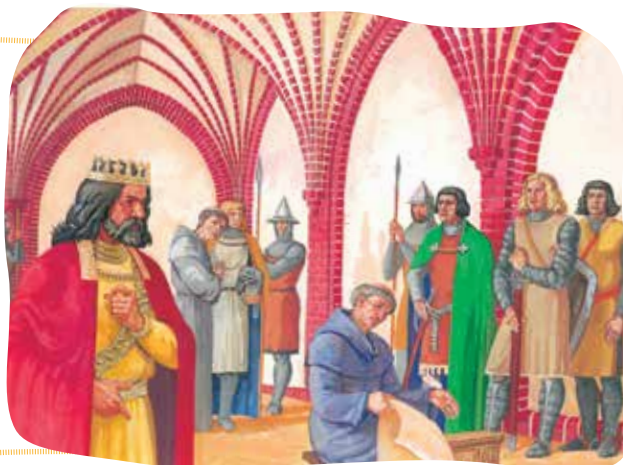
1 Król Litwy Mendog i królowa Marta

- Pokonawszy innych książąt, Mendog zbudował państwo litewskie i został pierwszym jego władcą.
- W 1253 r. Mendog i jego ukochana małżonka Marta zostali koronowani na króla i królową Litwy.
- Choć pierwszy król Litwy został zabity, główne jego dzieło – państwo litewskie – przetrwało.

2 Pomnik na Placu Katedralnym

- W 1323 r. w listach władcy Litwy Giedymina po raz pierwszy wspomniane zostało Wilno.
- Giedyminowicze – od imienia Giedymina – byli najdłużej panującą na Litwie dynastią.
- Giedymin i jego synowie Olgierd i Kiejstut umacniali i poszerzali Litwę, bronili jej przed Krzyżakami.

3 Jagiełło – chrzciciel Litwy

- Po śmierci króla Giedymina Litwa pozostawała jedynym pogańskim państwem w chrześcijańskiej Europie.
- W 1387 r. władca Litwy i Polski Jagiełło ochrzcił kraj.
- Chrzest przyniósł Litwie wiele korzyści. Państwa uznanego przez władców europejskich nie mogły najeżdżać Krzyżacy.

4 Czasy Witolda Wielkiego

- Witold Wielki jest uważany za najwybitniejszego władcę Litwy wszech czasów.
- Za jego panowania Litwa stała się jednym z największych i najpotężniejszych państw w Europie.
- Za Witolda nasz kraj i jego mieszkańcy przeżywali okres ważnych zmian.

5 Od bitwy pod Szawłami do bitwy pod Grunwaldem

- Powstałe państwo litewskie toczyło z Krzyżakami długą, krwawą i wyniszczającą wojnę o przetrwanie.
- Bitwa pod Grunwaldem w 1410 r. była największym i decydującym starciem z Krzyżakami.
- Zwycięstwo w tej bitwie unicestwiło potęgę krzyżacką i położyło kres niszczeniu Litwy.

Przeszłość w teraźniejszości. Co odziedziczyliśmy?

- Państwo litewskie, zbudowane przez władcę Litwy Mendoga.
- Dążenie do uzyskania miana państwa europejskiego.
- Wilno – stolicę Litwy.
- Pogoń – herb i historyczny sztandar Litwy.
- Ważne dla Litwy symbole – Słupy Giedymina i krzyż jagielloński.
- Tradycję tolerancji wobec innych narodów i wyznań.

Historia aktywnie

Władcy Litwy Giedyminowicze

Dawnym państwem litewskim najdłużej rządziła dynastia Giedyminowiczów. Jej nazwa pochodzi od imienia pierwszego wybitnego władcy Litwy Giedymina. Ostatni jej przedstawiciel na tronie wielkksiążęcym Zygmunt August zmarł w 1572 r. Wraz z jego zgonem zakończyło się panowanie tej sławnej dynastii na Litwie i w Polsce. Rządy jednej dynastii, pochodzącej z rodu litewskiego, były dla Litwy bardzo korzystne. Swój władca troszczył się o ojczyznę i jej ludzi. Dzięki licznemu potomstwu i związkom małżeńskim z członkami rodzin władców innych państw dynastia Giedyminowiczów i jej odgałęzienia poszerzały się. Ród wywodzący się z władców litewskich spokrewnił się z monarchami innych krajów i stał się znany w całej Europie. Skorzystaj z porad poniżej i opracuj plakat Giedyminowiczów.

- 1 Wielki książę litewski i jego herb ze Słupami Giedymina – znakiem dynastii Giedyminowiczów.

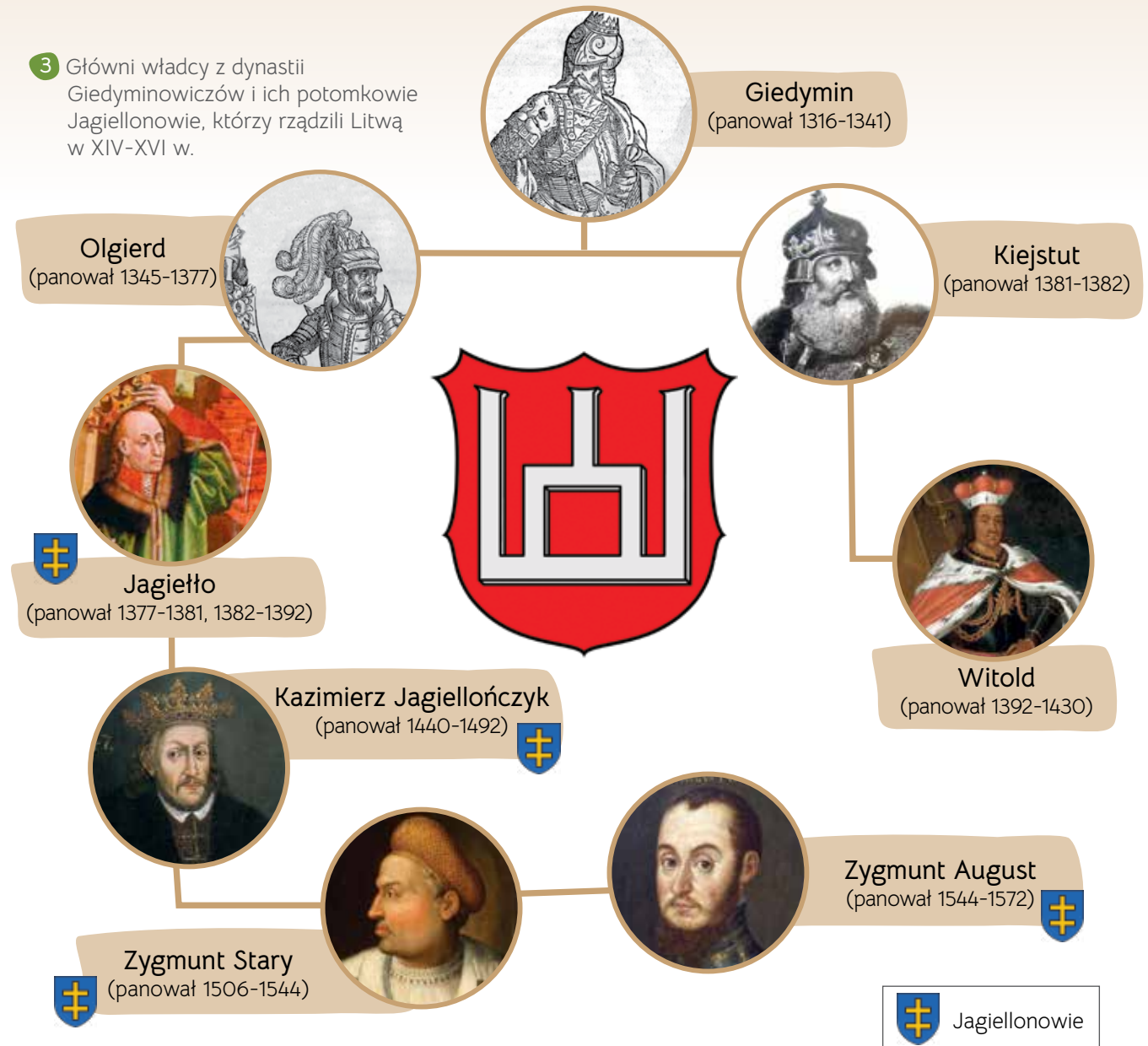
- 2 Bitą w 1568 r. w Wilnie srebrna moneta Zygmunta Augusta ze znakami władzy wielkiego księcia litewskiego: koroną, Pogonią i Słupami Giedymina.

23 Kolejność czynności

1. W bibliotece i internecie znajdź informację o władcach z dynastii Giedyminowiczów.
2. Rzeczy, które mogą się przydać przy wykonywaniu plakatu, zaznacz i zachowaj. Mogą to być imiona władców i władczyń, ich wizerunki, daty życia i rządów, więzi pokrewieństwa, małżeństwa, liczba dzieci, wyznanie, długość życia, przyczyny śmierci, różne ciekawostki.
3. Mając zebraną informację, można przystąpić do wykonania plakatu. Potrzebne będą do tego większy arkusz kartonu, flamastry, farbki lub kredki, nożyce, klej.
4. Jako podstawy plakatu użyj ilustracji ze strony obok. Możesz przedłużyć gałęzie drzewa genealogicznego uzupełniając je zebraną informacją, przerysuj władców.
5. Miej na uwadze, czego nowego i pożytecznego dowiedzą się z twojego plakatu koledzy z klasy. Nie przeciążaj plakatu zbyt dużą ilością informacji. Liczb i faktów nie powinno być bardzo dużo.

- 3 Główni władcy z dynastii Giedyminowiczów i ich potomkowie Jagiellonowie, którzy rządzą Litwą w XIV-XVI w.

1. O których władcach Giedyminowiczach przedstawionych na 3 już słyszałeś?
2. Opisz więzi pokrewieństwa między osobami na 3.
3. Skorzystaj z 3 i wykonaj rysunek lub plakat przedstawiający drzewo genealogiczne władców Litwy Giedyminowiczów.
4. W domu przepytaj rodzinę, jakich Giedyminowiczów znają. Porównaj uzyskane dane i ustal najbardziej znanego władcę.
5. Podyskutujcie, jakimi jeszcze danymi historycznymi można uzupełnić drzewo genealogiczne władców Litwy z dynastii Giedyminowiczów.

Wiem, umiem, potrafię

Postaci historyczne

1. Rozpoznaj te postaci historyczne.
2. Wskaż zasługi każdej z nich dla Litwy.
3. Wymień, które z tych osób należały do dynastii Giedyminowiczów.

Stosuję wiedzę i umiejętności

4. Zbadaj źródło historyczne.

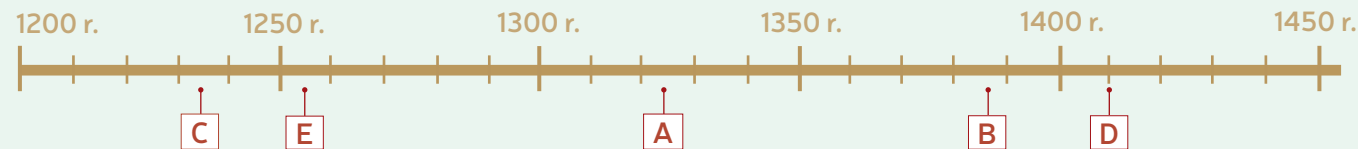
Z listu datowanego 25 stycznia 1323 r.

Do wszystkich na świecie wyznawców Chrystusa, mężczyzn i kobiet, Giedymina, z Bożej łaski król Litwinów i Rusinów, gospodar i książe Zemgalii. Otwieramy naszą ziemię, włości i królestwo przed każdym człowiekiem dobrej woli: rycerzami, giermkami, kupcami, rolnikami, kowalami, kołodziejami, szewcami, kuśnierzami, młynarzami, karczmarzami i wszelkimi innymi rzemieślnikami.¹⁰

1. Kto jest autorem listu?
2. Jaką ważną dla historyka informację możemy uzyskać ze źródła?
3. Dlaczego dla Litwy korzystne było zaproszenie ludzi tych zawodów?

5. Znajdź w tych wypowiedziach błędy i popraw je.

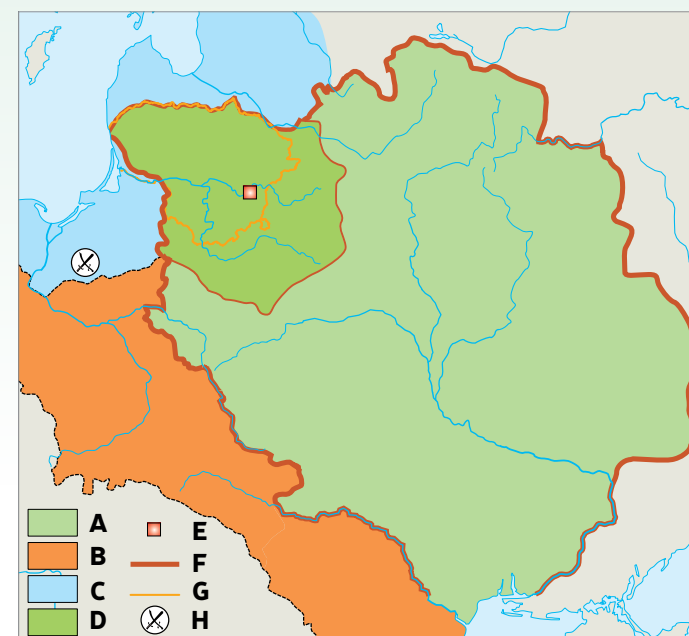
1. Mendog został wyniesiony na tron wielkksiążęcy 16 lutego 1240 r.
2. W liście kuzynów Olgerda i Kiejstuta do papieża z 1323 r. po raz pierwszy wspomniane jest Kowno.
3. Zostawszy królem Zakonu Krzyżackiego, syn Giedymina Jagiełło wprowadził na Litwie pogaństwo.
4. W 1430 r. syn Mendoga Witold Mały został koronowany na króla Litwy.

Orientuję się w czasie historycznym

6. Która litera na wstędze czasowej czemu odpowiada?

1. Koronacja Mendoga i Marty na króla i królową Litwy.
2. W listach Giedymina po raz pierwszy wspomniana jest stolica Litwy.
3. Bitwa pod Grunwaldem.
4. Bitwa pod Szawłami.
5. Chrzest Litwy.

Główne pojęcia

7. Objasnij swoimi słowami te pojęcia.
8. Każdemu pojęciu przypisz odpowiednie wydarzenie czy postać historyczną.

Dynastia	Chrzest
Monarchia	Krzyżacy
Kawalerowie Mieczowi	Giedyminowicze

Sprawdź swoją wiedzę

Teraz potrafisz wskazać lub wyjaśnić:

- jakie były zasługi dla Litwy jej władcy Mendoga;
- jakie wydarzenie historyczne świętujemy 6 lipca;
- który z władców litewskich uczynił Wilno stolicą;
- jak dzielili się władzą Olgerd i Kiejstut;
- który władca ochrzcił Litwę;
- dłaczego władca WKL Witold zwany jest Wielkim.

	Tak	Częściowo	Nie	
	●	●	●	s. 52–53
	●	●	●	s. 52–53
	●	●	●	s. 54–55
	●	●	●	s. 54–55
	●	●	●	s. 56–57
	●	●	●	s. 58–59

Orientuję się w przestrzeni historycznej

9. Jaka litera na mapie czemu odpowiada?

1. Królestwo Litwy
2. Wilno
3. Posiadłości Zakonu Krzyżackiego
4. Granice WKL za Witolda Wielkiego
5. Miejsce bitwy pod Grunwaldem
6. Polska